

LITTORIA ÉS SABAUDIA

RÓMA LEGÚJABB HÓDÍTÁSA

NEM FEGYVERREL és a modem haditechnika eszközeivel szerzett új területekről lesz szó. Kóma utódai nem vérrel, hanem kitartó megfeszített munkával hódítottak el egy új tartományt a haláltól és enyészettől, újabb elhelyezkedési lehetőséget nyújtva Olaszország állandóan szaporodó lakossága tízezeirenek. Questa é la nostra guerra — ez a mi harcunk — jelenti ki a Duce; harc ott, ahol a természet mostohaságával kell megbirkózni az emberi jóléért — harc a föld lakhatóvá és termékenyvé tételéért ott, ahol eddig pusztaság és mocsár volt csak, a betegség és halál csiráit terjesztve.

Ahol ma két új város — Littoria és Sabaudia — és a virágzó majorok végeláthatatlan sorai hirdetik az emberi erő és élniakarás diadalát, korábban a pontini mocsarak szomorú és kietlen tájai terültek el. 800 km²-t foglalt el a maláriának ez a birodalma Olaszország szívében, Rómától délkeletre Cisterna és Terracina helységek között alig néhány km-nyi távolságra az ország fővárosától. Az Agro Pöntinónak nevezett vidéket északról és keletről a Lepini és Volszk hegyek, nyugatról pedig a Tirreni-tenger határolják; kettészeli Cisterna és Terracina között a Via Appia, a régi rómaiak történelméből ismert út vonala, Róma egyik legnagyobb alkotása.

Pedig nem mindig a mocsarak birodalma volt ez a vidék. Ma már bizonyossággal megállapítható, hogy Krisztus előtt a VI. században itt még lüktető élet volt. Húsznál több virágzó városuk volt itt a volszkoknak és ezért nevezi Aleardi örökbecsű verseiben a Pontini-vidéket húsz város temetőjének. Maga a Pontini elnevezés egyesek szerint Pométia vagy Ponsa-ból ered, mindkettő eltűnt volszk város neve.¹

A rómaiak a Pontini vidéket Kr. e. a IV. században hódították meg, anélkül azonban, hogy a lakosság nagyobb ellenállását kellett volna leküzdeniük. Az a feltevés, hogy ekkorra már a lakosság, amelyet a malária megtizedelt, elveszítette ellenállóképességét és itt felvetődik a kérdés, miként volt lehetséges, hogy ezt a virágzó vidéket mindinkább mocsarak borították el. Magyarázata ennek csak abban lehet, hogy a vízszabályozást, amelynek a volszkok mesterei voltak, később elhanyagolták. A Pontini-síkság magassága helyenként a tenger színe alá esik, a tengertől ezt a sík vidéket egy kb. 40 méter

¹ Legvalószínűbb, hogy az elnevezés Pontus szóból ered.

magasságú természetes gát választja el; magától értetődik tehát, hogy a hegyekből tavasszal nagy erővel leszakadó bő folyóvizek, melyeket a síkság bőséges talajvize és forrásai is táplálnak, természetes lefolyás nélkül mocsarakat és állóvizet alkotnak, ami csak állandó és gondos vízszabályozással kerülhető el.

A Róma megalapítását követő 442-ik évre esik a Via Appia megépítése és ezt követően még a rómaiak gyakran foglalkoztak a Pontini-vidék problémájával. Livius beszámol egy kísérletről, amelyet egy Cetegus nevű konzul tett. Később Julius Cézár egy nagy csatorna megépítésének tervével foglalkozott, keresztülvitelére azonban már nem került sor, mert Cézárt 44-ben Kr. e. meggyilkolták. Augustus, Néró, Nerva, Trajanus is végeztettek munkálatokat, ezeknek célja azonban inkább a Via Appia megóvása, mint a mocsarak eltüntetése volt, jóllehet már akkor teljes szörnyűségében jelentkezett az emberéletet pusztító mocsárláz — a malária. Megemlékezik e betegségről Vergilius az Aeneis-ben és később Horatius Forum Appii-tól Anxur (Terracina) -ig tett utazásáról írt episztolájában.

A későbbi századokban a Fontini-mocsarak lecsapolására még kísérlet sem történt és a XVI. század végéig ezt a vidéket teljesen elhanyagolták, ami további romlást eredményezett. Az 1586-tól 1589-ig uralkodó V. Sixtus pápa rövid lélekzetű kísérlete után 1777-ben VI. Pius pápa komoly figyelmet fordított a Pontini-vidék szabályozására. Két tervet is dolgoztatott ki; a megkezdett munkák folytatását azonban az egyházfejedelem halála megakadályozta. Goethe, aki 1787-ben Rómából Nápolyba utaztában keresztülszelte a Pontini-mocsarak területét, elragadtatással nyilatkozott a Pius pápa által kezdeményezett munkálatokról.

Foglalkozott a problémával Napóleon is, aki annak tanulmányozására bizottságot küldött ki.

A későbbi pápák, nevezetesen IX. Pius, inkább közigazgatási intézkedéseket tettek a VI. Pius által elért eredmények biztosítására, illetve megőrzésére.

Az 1870 utáni olasz kormányok behatóbban foglalkoznak a mocsaras vidékek eltüntetésével és e célból több részletintézkedést tesznek. Megoldási kísérleteikből azonban hiányzik a tervszerűség és a kérdés átfogó szemlélete. Legtöbbnyire csak egészségügyi szempontokat vesznek figyelembe és megelégesznek bizonyos eredményekkel a malária elleni küzdelemben.

Mussolini érdeme, hogy az egész probléma minden vonatkozásában rendszeres, teljes és gyors megoldását tűzte ki célul. *Bonifica Integrale*, ez a fasizmus által alkotott új fogalom annyit tesz, hogy az ily munkálatoknál nem elégséges a vidék egészségessé tétele és a mocsárláz csiráinak elpusztítása. Hármast kell egyidejűleg elérni: a vízszabályozást, amely egyben a betegség okait is megszünteti, a talaj termékenyítését és végül az így nyert területek benépesítését.

A népesség eloszlása a gyáripar nagyméretű fejlődése után a városok javára erősen eltolódott, vissza kell térni tehát a faluhoz és e célból fel kell szabadítani minden talpalatnyi földet, amelyet a ter-

mészet az emberektől megtagadott. „Megváltani a földet — a föld által az embereket — és az egyes emberekkel a nemzetet“; ezzel a hangzatos és sokatmondó jelszóval indítja meg a Duce harcát a föld felszabadításáért.

Ezen nagyméretű elgondolás megvalósítására az alapvető törvényhozási intézkedés 1928 karácsony napján történik meg. Az akkor hozott törvény intézményessé teszi a Bonifica Integrale-t és megadja az államhatalomnak az eszközöket annak megvalósítására. Azon közmunkák, amelyek egy oly terület használhatóvá tételére irányulnak, melynek kihasználását a fasiszta kormány szükségesnek látja — állami fenntartás alá kerülnek. Így rendelkezik a törvény és ezzel az ily természetű fontos közmunkákat kiragadja a dilettáns magántársulatok és szövetkezetek hatásköréből. Gondoskodik a munkálatokhoz szükséges anyagi fedezet előteremtéséről is. Hét milliárd lírát irányoz elő Mussolini több évre elosztva a Bonifica Integrale céljaira, az összeg nagyobb részét költségvetésileg, a fennmaradt részt pedig hitelműveletekkel biztosítva. Végül maga a törvény szentesíti az új fasiszta elvet: kitelepíteni a faluba a túlszűfolt városok emberfeleslegét. Nyomatékkai elítéli a népesség felszívódását és összetorlódását a városokban úgy a közegészség, mint fajfenntartás szempontjából, mind pedig közgazdasági okokból. Az irányváltást a Duce még külön is bejelenti egy a föld népéhez intézett és nevezetessé vált beszédében: „Annak a politikának a korszaka, amely a városok fejlesztését tűzte ki célul, megszűnt. Milliárdokat fordítottunk városok szépítésére és felcícomázására; most itt az ideje, hogy a milliárdokat a falu és a föld népe kapják, mert máskülönben nem kerülhetjük el a gazdasági és népesedési válság megnyilatkozásait, amelyek más nemzeteket okkal a legnagyobb aggodalommal töltenek el.“

A Bonifica Integrale törvény módot nyújtott a kormánynak arra, hogy az Agro Pontino mocsaras vidékei kihasználhatóvá és lakhatóvá tétele végett szükséges munkálatokat maga az állam irányítsa és hogy ez mit jelentett, azt az elért eredmények mellett élénk tárja az az ütem, amelyben a nagy mű előre bejelentett pontossággal a végleges megvalósulás felé halad.

1931 november 7-én érkezik aPontini mocsaras vidékre az első 1300 munkás, 1932 január 21-én van az első telepesház alapköletétele, április 5-én a Duce személyesen megindítja a talajjavítási munkákat, június 30-án Littoria alapköletétele, október 27-én megérkezik az első 19 telepescsalád, december 18-án a Duce felavatja Littoriát és az első 500 telepesházat, 1933 augusztus 5-én Sabaudia alapköletétele, október 28-án újabb 980 telepesház felavatása, 1934 április 21-én Sabaudia felavatása.

Mindezekhez csatlakozni fog a harmadik város — Pontinia — felavatása 1935 október 28-án.

A Pontini mocsaras vidéken elvégzett vízszabályozási és talajjavítási munkálatok technikai ismertetése a szakirodalomra tartozik.

A gépek egész hadseregét kellett mozgósítani és a munkások légióit. Ezzel párhuzamosan megszervezendő volt a munkások ezreinek egész élete ezen a lakatlan és sivár vidéken. Munkásházak és telepek léte-

sültek, de nem kisebb gondot okozott a dolgozók ezrei egészségének megvédése a mocsárláztól és mindennemű szükségleteiknek utánpótlása.

Alig hódította el a tudomány és a technika a föld egy-egy újabb darabkáját a pusztulástól és már megindult ott a telepítési munka. Az ember birtokába vette új szerzeményét. Ez a telepítés a Bonifica Integrale harmadik része (vízszabályozás, föld termékenyítése, telepítés) képezi a legnehezebb, de egyben legszebb feladatot, amelynek megoldása a régi római és olasz tradíciókon alapuló új fasiszta szellem jegyében történik.

Mussolini a természettől visszaszerzett Agro Pontino benépesítését a frontharcosokra bízta. Így járt el valamikor a régi Róma is. Tudjuk, hogy Augustus császár egyrészt a városi lakosság kitelepítése céljából, másrészt a túltengő nagybirtokot ellensúlyozandó, katonai telepeket létesített egy centuriationának nevezett teljesen sajátos eljárással. A meghódított vagy kisajátítással szerzett új területen két fővonalat húzott, és pedig egyet északról délre (cardo maximus) és egyet keletről nyugatra (decumanus maximus). Az ezekkel párhuzamosan vont további vonalak (cardines) segítségével azután az egész területet egyenlő négyzetekre (centuria) osztotta. Egy centuria területe kb. 200 kat. hold volt, amelyet 100 telepesnek egyenlő részekben (sortes) osztott ki. A telepes birtokokat (agri intraclusi) körülvette a közbirtokot képező erdő és legelő (loca extraclusa). A telepesek birtokaikat, amelyek átörökölhetőek voltak, legalább húsz éven át kötelesek voltak maguk megművelni.

Így telepített Augustus és bizonyára ez a példa ihlette és sugalmazta Róma utódait is kétezer évvel később.

A szerv, amellyel Mussolini az Agro Pontino betelepítését elvégezteti, az ún. frontharcosalap (Opera Nazionale Combattenti). A frontharcosalap még a háború alatt keletkezett azzal a feladattal, hogy az elesettek családjait gyámolítsa és később a leszerelt harcosok elhelyezkedését a polgári életben elősegítse. Magától értetődően utóbbi cél elérésére már az első pillanattól legcélszerűbbnek mutatkozott oly területek megszerzése, amelyek telepítésre alkalmasak vagy azokká tehetőek. Hisz már az olasz állam alaptörvényének (az 1865. évi statute) 29. cikke kimondja a később az olasz magánjogba is átvett elvet, amely szerint ott, ahol a törvényesen megállapított közérdek kívánja, a magántulajdonban lévő földbirtok kisajátítható. Kétségtelenül helyes a közérdeknek a gyakorlatba átvitt azon értelmezése, hogy oly területek, amelyeken a talaj megjavítására bizonyos munkák volnának elvégzendők és ezeket a tulajdonos elhanyagolja, a kisajátíthatók csoportjába tartoznak.

Bár, mint látható, a fennálló törvények már módot nyújtanak az elhanyagolt területek kisajátítására és a frontharcosok javára való átengedésére, a gyakorlatban ezen eszközök nem mutatkoztak eléggé hatékonyaknak. Az eljárás folyamán ugyanis a tulajdonosoknak számtalan esetben sikerült a kisajátítást megakadályozni ott, ahol azt a nemzeti érdek megkövetelte volna. Különösen vonatkozik ez a fasiszta megelőző korszakra, amikor még a régi szabadelvű szellem

hatotta át az olasz közigazgatás és törvényhozás szerveit. Ennek megmászását Mussolini 1926-ban intézményesen viszi keresztül, amidőn megállapítja a kisajátításoknál követendő eljárást, a keresztülvitelre pedig egy külön szervet létesít. A kisajátítás iránti kérelmek bejelentendők és közhírré teendők; jogosultságukat és a fizetendő megváltási ár magasságát az új központi szerv (Collegio Centrale Arbitrale) hivatott elbírálni. Az eljárás meggyorsul, az új szerv összetétele pedig biztosítja, hogy az elbírálásnál az általános nemzeti érdek nyomul előtérbe. Nem hanyagolja el azonban az olasz állam azon szempontnak érvényesítését sem, hogy a kisajátított területek olyanok kezébe kerüljenek, akik az elvégzendő munkák és a területek helyes megművelése tekintetében teljes biztosítékot nyújtanak. Ezért intézkedik aziránt is, hogy az átruházás csak akkor váljék véglegessé, amikor az új telepések, próbaidő leteltével, bizonyos munkálatok elvégzésével bizonyítékát adták alkalmasságuknak.

A Pontini területet a frontharcosalap 1931 novemberében vette át. Az elért teljesítmény igazolja, hogy Mussolini helyesen választott. A terület lakossága, amely eredetileg 2000 lelket tett ki, egy év alatt, 1932 végéig, megtízszereződött és ugyanilyen iramban szaporodik tovább. Az olasz népféleslegék elhelyezésének nagy problémáját egyedül az Agro Pontino benépesítése persze még nem oldja meg. Mégis igaz azonban az, amit a Duce Littoria felavatásánál mondott: „valamikor az olaszoknak keresztül kellett hatolniuk az Alpeseken avagy átkelniük a tengeren, hogy munkát találjanak, ma pedig itt a föld, Rómától alig félórányira.“

EGY APRILISVÉGI DÉLUTÁNON látogattam el a síkságra, ahol a Pontini mocsarak voltak. Meghívtak Littoriába, ahonnan aznap bonyolította le a római rádió első helyszíni közvetítését. A gyönyörű autót mindkét oldalán bőségesen termő gabonátblák, időnként a mi magyar fajtánkra emlékeztető hosszú szarvú ökrök. A tavaszi nap-sütésben egyenlő távolságokban egymástól fehérlettek az egyes majorok egyformán épített házai. Mindegyiken felírás, hogy melyik faluhoz tartozik és a major száma. A faluk nevei mindenütt harctéri emlékeket idéznek fel. Pl. Borgo, Pasubio, 995. sz. major (Podere Nr. 995). Van itt Borgo Carso, Montello, Faiti, stb. Boldog és megelégedett arcú emberek végzik a munkát. Megszólítom egyikét-másikat. Olaszország legkülönbözőbb tájszólásain válaszolnak — legtöbbszörire azonban a Veneto jellegzetes olasz nyelvén. A velencei tartomány lakossága kiválóan ért a földműveléshez, kitaró és szorgalmas. Onnan került ki az új olasz föld lakosságának többsége és az ő tiszteletükre lett Littoriának Szent Márkus a védszentje. Szent Márkus oroszlánja Littoria épületein is látható.

Ez az új olasz föld külső képe. A telepítés végrehajtását viszont az a jogviszony ismerteti legvilágosabban, amely a telepések és a telepítő frontharcosalap között fennáll.

Az Agro Pontino számára előírt szerződés tartalma minden egyes esetben azonos és az egységes szöveget Mussolini 1933 április 30-án hagyta jóvá. Két elv jellemzi az ily módon törvényesen előírt meg-

állapodást a telepes és a tulajdonos frontharcosalap között — mindkettő a fasiszta szellemből fakad. A tiszta haszon megosztására nézve az ú. n. mezzadria (feles rendszer) nyer alkalmazást. Eltekintve attól, hogy ez a rendszer az olasz tradíciókban gyökerezik, ezenkívül megfelel a korporációs elgondolásnak is, sőt mondhatni, hogy bizonyítékául szolgál annak, hogy a korporációs elgondolás nem egy hirtelen elhatározás eredménye, hanem alapelveiben visszanyúlik az olasz történelembe. Mi egyéb a tradicionális feles viszony, ha nem a tőke és a munka megszervezett együttműködése, amelyet a korporációk oly kiválóan valósítanak meg! Másik alapelve a szerződésnek az, hogy a telepesnek módot nyújt arra, hogy az általa megművelt földbirtok tulajdonjogát is megszerezze. A tőkét nélkülöző telepesnek módot nyújtani arra, hogy kizárólag saját munkájával földet szerezzen — ezt a szociális szempontból fontos és értékes célt sikerült az Agro Pontino telepesei részére szerződésileg biztosítani.

A jobb megértést, azt hiszem, lényegesen megkönnyíti a szerződés főbb pontjainak rövid ismertetése:

A szerződő felek megjelölése után a megállapodás pontosan körülírja a tárgyat képező földbirtokot az ehhez tartozó ingatlanok felemlítésével. Kimondja azután, hogy nemcsak a telepes család feje, hanem a családnak valamennyi tagja a telepes fogalma alá esik és ezért pontosan felsorolja az összes családtagokat. Az így lekötött munkaerők számában változás csak a frontharcossal történt előzetes megállapodás után állhat be, kivéve az elhalálozást vagy születést, vagy egy családtagnak a hadsereghez való bevonulását. Ezzel tehát az elköltözés még a családtagok részére is előzetes megállapodás nélkül lehetetlenné válik. A szerződés időtartama korlátlan, azonban mindkét fél részére meg van adva évről-évre a felmondás joga. A telepesek által igénybe vett egész terület megművelését a frontharcosalap irányítja, amely egyben a közigazgatási ténykedéseket is végzi. A telepes kötelessége a neki megművelésre átadott birtokot jól ellátni és mindenben teljesíteni a neki adott utasításokat. Saját és családtagjainak munkáját kizárólag erre a célra kell szentelnie. Gondoskodnia kell a neki átadott épületek tisztán- és rendbentartásáról. A mezőgazdasági szerszámokat (kasza, sarló stb.) a telepes tartozik beszerezni, míg a szekereket, gépeket stb. a tulajdonostól kapja, aki ezzel számláját megterheli. Ha a telepes a rábízott munkát nem végzi el, a tulajdonosnak jogában áll azt terhére mással elvégeztetni. Más személy részére a telepes csak a tulajdonos hozzájárulásával végezhet el munkát és ez alól kivételt csak azon esetek képeznek, amidőn bár más telepes birtokos, de ugyanazon telephez tartozó birtokán elvégzendő munkáról van szó. A tulajdonosnak jogában áll a szerződést egyoldalúlag rögtön megszüntetni: az ellene vagy alkalmazottai ellen elkövetett erőszakos cselekedet; lopás vagy jelentősebb károsítás; az állatállomány teljes vagy részleges és előzetes hozzájárulás nélkül történt elidegenítése ; a telepes család tagjainak engedély nélkül való elvándorlása ; bármilyen más bectelen cselekedet; az utasításokkal való ismételt szembehelyezkedés eseteiben. A birtok átadásakor pontos leltár veendő fel az átadott mezőgazdasági segéd-eszközök és az állatállományról. A mezőgazdasági év végével a tulajdonos frontharcosalap tartozik elkészíteni a zárszámadást az elért veszteségről és nyereségről. Az elért haszon természetben avagy készpénzben a tulajdonos és a telepes között 50%-os arányban kerül felosztásra. Külön intézkedik a szerződés a fizetendő adók és különböző járulékok megosztásáról. Végül a szerződés 39. pontja megállapítja a birtoknak a telepes részéről eszközölhető megváltása módját. Annak elbírálása, vajjon a telepes munkájával bebizonyította-e, hogy számára a központi irányítás immár nem szükséges, a tulajdonosként szereplő szerv, tehát a frontharcosalap feladata. Ezen körülmény fennforgásának esetében három hónappal a szerződéses egy év letelte előtt a telepes megkérzendő, vajjon óhajtja-e a részére kiutalt birtok tulaj-

donjójának megszerzését. Igenlő esetben megállapítandó az átruházandó birtok teljes értéke a hozzátartozó ingóságokkal. A megváltási ár ezt követően 15 egyenlő évi részletben fizetendő akként, hogy pénz helyett a fizetés esetleg terményben is eszközölhető. Ezen 15 év alatt a birtok megmarad a frontharcosalap tulajdonában és annak helyébe az új tulajdonos csak az utolsó részletfizetés törlesztése után léphet.

A Duce akarata a Pontini mocsaras vidéket termékeny talajjára varázsolta. Az ő parancsára megindult a telepítés is. Mintha a földből nőttek volna ki, úgy borították el a vadvizek és mocsarak volt birodalmát az új majorok és azok épületei. 1932 április 5-én Mussolini kiadta a parancsot, hogy a telepések részére egy központot — egy várost kell felépíteni. És néhány hónappal később Olaszország helységnévtára egy új névvel — Littoria — lett gazdagabb. Város alapítása akkor, amikor a városi lakosság kitelepítése a falura az elv, új város akkor, amidőn a falu felsegítése a cél azon milliárdok felhasználásával, amelyeket eddig a városok emésztettek fel? Mindez az első pillanatban érthetetlennek látszik. Littoria azonban nem város a szó szoros értelmében. Bár széles, jól kiépített utcái, hatalmas modern épületei úgy hatnak, mint egy keletkező új város, Littoria nem egyéb, mint a vidék telepeslakosságának központja. Egy ilyen központ — Centro rurale — létesítése volt a cél és ha Littoria törvényesen mégis megkapta a község (comune) elnevezést, ezt közigazgatási okokon kívül a kitüntetés és tiszteletadás szándéka is magyarázza.

A majorok szétszórt lakosságának egy oly központra, ahol szükségleteit beszerezheti, gyermekeit iskoláztathatja, templomba járhat, szórakozhat, az állami közigazgatást, igazságszolgáltatást elérheti — szüksége volt. Hiba lett volna túrni, hogy ez a lakosság sok-sok kilométert legyen kénytelen megtenni, hogy az Agro Pontino-ból kiérve, a legközelebb eső helységekből megtalálhassa mindazt, amire e tekintetben szüksége van. Ezért kellett Littoria és ezért kellett a város abban a harcban is, amelynek egyik célja a városi lakosság kitelepítése és földművelővé tétele.

Hétköznapokon Littoria csendes, de annál mozgalmasabb vasár- és ünnepnapokon, amidőn a környező telepek lakói ellepik, hogy templomba járjanak és kipihenni a hét fáradalmait, szórakozzanak és szellemi szükségleteiket ellássák.

Mint kizárólag a telepések közigazgatási, gazdasági és kulturális központja, Littoria főként középületekből áll. Megtaláljuk a városházát, a fasiszta párt székhelyét, a milícia kaszárnyáját, a munkásotthont (Dopolavoro), a postát, szállodát, színházat, templomot, a frontharcosok székhelyét, sporttelepeket, iskolát, kórházat, vásárcsarnokot stb. Valamennyi épület céljának szem előtt tartásával modern stílusban épült. De ez a modernség nem talajtalan, mert figyelemmel van a tradicionális olasz építési stílusokra és magában foglalja azok nemes vonalait is. Így Littoria külső képe harmonikusan beleilleszkedik a környező délolasz tájba.

Littoria lakosai a hatalmas kiterjedésű telepesvidék napbarnított arcú és kérges kezű földmunkás népe életének szabályozói és irányítói. Ezeken kívül Littoriának más lakói alig vannak és nem is igen

lesznek. Hat-hétszáz lélek a legfelsőbb határ, amelyet Olaszország legújabb helységének lakossága elérhet.

Lakosság tekintetében jelentéktelen; múltja nincs Littoriának, de keletkezése és elnevezése egymagában történelmi jelentőséget adnak és az idegenek, akik ma már nemcsak az elmúlt századok örökbecsű kincseit csodálják meg Itáliában, nagy számban keresik fel, hogy közelről lássák a XX. század olaszai akaraterejének nagyszerű alkotását.

IKERTESTVÉRE LITTORIÁNAK a múlt tavasszal felavatott Sabaudia, amely büszkén viseli a dicsőséges savoyai uralkodócsalád nevét.

1932 december 18-án, Littoria felavatásának napján, jelentette be a Duce Sabaudia alapítását. Littoria főterén a városháza tornyának erkélyéről beszélt Mussolini az egybegyűlt földművesekhez, akik lelkesen ünnepeltek. Alatta feketéllett a tömeg, felette az azúrkek ég; a torony égbenyúló fehérsége mintegy összekötő kapcsot alkotott az emberek és Isten között. Ebben az ünnepélyes hangulatban, amidőn a Fél-sziget minden tájáról a megváltott Pontini földre telepített olaszság a fasiszta Olaszország első nagy diadalát ünnepelte a földért vívott harcban, adta ki Mussolini a parancsot Littoria testvéreinek, Sabaudiának felépítésére.

A Duce parancsának végrehajtása ellenkezést vagy halasztást nem tűr. A fasiszta kormány alkotásait jellemző gyorsasággal és pontossággal történt Sabaudia felépítése és Róma születésének 1934. évi emlékünnepe a régi Róma utódai elővarázsolta Sabaudiát. A történelem különös játéka, hogy Sabaudia ott keletkezett, ahol valamikor Aeneas várost akart alapítani. Tervétől elállott és azt most a késői utódok váltották valóra.

Sabaudia földműves központ és hivatalosan község, mint Littoria. Külső képe is hasonlít az Agro Pontino időben első centrumához. Környéke azonban más. Előtte a hosszúranyúló Paolai-tó kies tájai területek el, ahonnan már csak egy kis földszáv választja el a Tirreni-tenger végtelenségét. Mögötte a terracinai erdő sötétlik sejtelmesen, mintha ebben bolyongott volna Dante, míg Vergilius neki a helyes utat megmutatta. Kiegészítik ezt a kies és egyben hatalmas szépségében az emberi lélekre mély benyomást gyakoroló keretet a távoli hegyek és Circe félszigetének titokzatos sziklái. Valóban felelevenedik ezen a helyen az egész görög-római múlt: az ókor nagy vándorainak, Odysseusnak és Aeneasnak éppúgy, mint a fényűző Rómának emléke, mert hisz még láthatók Lucullus nyaralójának romjai is.

Az elhagyatottság és pusztulás uralma a Pontini vidéken utolsó óráit éli. A gép és az ember diadalmasan nyomulnak előre és közeledik az idő, amikor el fogják érni a következő állomáshelyet, amellyel a kitűzött program megvalósítása befejezést nyer. Ennek neve Pontinia, a harmadik község, amely diadalmasan fogja megtestesíteni azt a nevet, mely eddig az ember tehetetlenségét és gyöngeségét jelképezte.

És Róma, amely az elmúlt századokban polgárainak egészségét és életét féltette a közeli Pontini-mocsarak miazmáitól, ma győztesként

öleli magához azt az olasz földet, ahol odatelepítve fiait Olaszország minden vidékének, örök jelképét állította az egységes Olaszországnak.

Szép és talán megvalósítható az a gondolat, amelyet Alessandro Bacchiani vet fel a Giomale d'Itáliában. Két emléktáblát javasol Littoria főterén: az egyik az ősoket, a másikon az utódokat szólaltatná meg a következőképpen:

El kell tüntetni a Pontini-mocsarakat és ezzel az Urbs közelében a földet visszaadni Itáliának (siccentur Pontinae paludes, tantumque agri suburbanae reddatur Italiae). (Plinius szavai a Kr. u. első századból.)

Megvalósítjuk azt, amit huszonöt századon keresztül eredménytelenül próbáltak. Egy új tartományt hódítottunk meg. Harcot kellett itt viselnünk. De ez az a harc, amit mi szeretünk. (Mussolini szavai.)¹

BÁRÓ VILLANI LAJOS

¹ Római híradás szerint Mussolini 1934 december 19.-én két újabb pontini város alapítását jelentette be: 1936 október 27.-én felavatja Ausonia városát és ugyanakkor leteszi az ötödik város, Aprilia alapkövét.